

Stockholm den 15 december 2007

Europeiska kommissionen,

Föreliggande dokument inleds med grundläggande reflektioner kring huvudprinciperna för en framgångsrik och modern skola. Därefter ges, med de inledande reflektionerna som grund, kortfattade allmänna svar på de av EU-Kommissionen ställda frågorna om lösningar för europeiska skolor på tjugohundratalet. Dokumentet avslutas med en sammanfattande reflektion/diskussion kring dagens svenska skola och de element i denna som kan och borde exporteras till andra europeiska skolor.

Den viktigaste aspekten vad gäller utbildning i enlighet med det moderna samhällets krav är lärandet, d.v.s. hur lärande går till och vad som bör läras. Om lärandet finns i centrum är medlen att lära, d.v.s. organiseringen av skola, undervisning och ledning, i likhet med arbetssätt och metoder, underordnade. Därför ska vi alltid när vi talar om skola utgå från lärandet och fokusera detta och inte medlen, om syftet är att skapa ett modernt lärande.

En förutsättning för att alla barn och ungdomar ska utveckla centrala färdigheter i enlighet med de kompetenser Kommissionen tagit fram för tjugohundratalet, är att de dokument och systemstrukturer som reglerar skolorna; läroplaner, kursplaner, betygssystem och likn. dels tydligt pekar ut dessa kompetenser och dels är utformade på ett sådant sätt att de förstärker varandra och fungerar tillsammans. Det är även viktigt att styrdokumentet utgår från kunskap prövad utifrån vedertagna vetenskapliga kriterier i överrensstämmelse med aktuella relevanta forskningsresultat.

Vid behov av nya styrdokument är det av största vikt att dessa ”prövas” i någon slags verklighetsliknande kontext innan de fastställs och sjösätts. Dessutom är det viktigt att de som ska verka i de nya styrdokumentens anda, d.v.s. lärare, ledare, elever, föräldrar och makthavare får god tid på sig att förbereda sig inför sådana förändringar som nya dokument innebär, i synnerhet om förändringarna är omfattande och/eller svåra att ta till sig av olika skäl: t.ex. kulturella, religiösa, klass- och andra förtryckar- relaterade orsaker. Det är även viktigt att undvika frekventa större ”grundsyns”- förändringar i styrdokument om inte synnerliga skäl finns.

En andra viktig förutsättning för förbättrandet av centrala färdigheter för *alla* barn och ungdomar är att vi konfronterar de orsaker som utgör hinder för allas lika möjligheter. Det vill säga, vi måste kartlägga de hinder som uppstått av historiska, kulturella, köns- och klassmässiga skäl i syfte att hitta metoder och språk att upplösa hindren. Då de flesta hinder har samband med förtryck i någon form är medvetandegörande och attitydbearbetning på individ- såväl som gruppnivå avgörande för resultaten.

Eftersom själva utbildningssystemet, historiskt sett, rymmer starkt förtryckarmässiga ingredienser, från samhällen där utbildningen och kunskapssyften syftade till att sortera människor utifrån då gällande strukturella behov (med t.ex. utbildning i Tyskland och Sverige av s.k. ”halvintellektuella” i folkskolan medan intellektuella utbildades för och i realskolan, flickors utestängning från högre utbildning och många yrken o.s.v.) är medvetandegörande av utbild-

ningssystemets förtryckarmekanismer viktigt för förståelsen av de socialt skapade hinder som förekommer i skolans värld. Förståelse för hur kunskapssynen hänger samman med samhällets strukturella behov är alltså en utmärkt utgångspunkt för förändring av attityder till lärande, begåvning och personliga förutsättningar ur många aspekter. På motsvarande vis kan andra socialt skapade ”hinder”, som kön, etnicitet, sexuell läggning, funktionshinder, trosföreställning etc., upplösas.

En tredje avgörande faktor för utvecklandet av alla barns centrala färdigheter är att förskolan, skolan och skolbarnomsorgen - som alla har enorm potential att utveckla barns och ungdomars nyfikenhet, lust, glädje, och självkänsla utifrån det naturliga utvecklingsbehovet hos varje individ - tar den utmaningen på allvar och ges reella möjligheter att göra detta. Motivation och lust för livslångt lärande, i likhet med ansvarskännande, solidaritet och samhälleligt engagemang på individnivå är bonuseffekter och följer av hur väl skolan lyckas med denna utmaning.

Hur ska då skolan göra för att skapa en stimulerande, utvecklande och motiverande skolsituation för alla, individuellt och i gemenskap? Förutom att arbeta med strukturella förtryck i enlighet med ovan, är förmodligen den viktigaste utmaningen för dagens skola att få alla barn och ungdomar att påtagligt uppleva den egna förmågan och de möjligheter till växande och utveckling som finns hos var och en. Genom att sätta eleven i centrum och med respekt se, uppmuntra och stödja henne eller honom att utvecklas utifrån den egna unika uppsättningen av förkunskaper, erfarenheter och referensramar följer man den antika pedagogikens grundidé om lärande där pedagogen beledsagade, eller med vår tids benämning ”coachade” eleven, och ”förlöste” och förstärkte redan befintlig kunskap. Detta i kontrast till den under lång tid dominerande, och fortfarande på många håll aktuella förmedlingspedagogiken, enligt vilken pedagogen ”fyller” eleven med sin egen kunskap. Enligt ett sådant synsätt kommer barnet till skolan som ett blankt ark papper som skolan har i uppgift att fylla med en viss typ av kunskap. Eleverna lär sig i en sådan pedagogisk miljö att de mest framgångsrika är de som anpassar sig till den rådande kunskapssynen och undviker att ifrågasätta det bestående. I vårt moderna samhälle som efterfrågar högre kompetens, självständighet, flexibilitet, ansvarstagande och kreativitet är detta synsätt förlegat och hämmande och bör därför inte praktiseras. Observera: föreläsningar eller liknande är inte i sig föråldrade. Det är i synen på hur lärande sker och vilka kunskaper som är viktiga (kunskapssynen) som skillnaden ligger!

När det gäller att kombinera fakta- och färdighetskunskap (t.ex. matematiska baskunskaper och förmåga att utföra matematiska operationer) med sådana kunskapskvaliteter som förmåga att se samband, analysera, värdera och dra slutsatser som är essentiella för att de moderna nyckelkompetenserna ska erhållas, är detta fullt möjligt. Vad som krävs är tillräcklig medvetenhet hos både lärare och elever om att olika typer av kunskap behöver tränas på olika sätt.

Yngre elever har självfallet större behov av att arbeta med baskunskaper och basfärdigheter än äldre. Det är dock viktigt att ägna mycket tid även med yngre elever åt reflektion och problematisering. Genom att i så tidig ålder som möjligt ge små barn analytiska verktyg med vilka de, under hela livet, kan förhålla sig till, binda samman och förstå olika typer av kunskap, skapar man förutsättningar för deras livslånga lärande och möjlighet till framgång i dagens

ständigt föränderliga samhälle. Med andra ord är förskolans och de tidiga klassernas verksamhet grunden för de möjligheter som finns högre upp i klasserna, något som i förlängningen påverkar hela samhället!

Fråga 1: Hur kan skolor organiseras så att de ger alla elever en fullständig uppsättning nyckelkompetenser?

För att den moderna pedagogiken ska få positivt genomslag för elevernas lärande i de moderna och aktuella nyckelkompetenserna, krävs bl.a. att skolans lokaler organiseras och utformas för att stödja olika typer av lärande. Lokalernas rumsliga utformning, storlek och förhållande till varandra och till närmiljön bör stödja de arbetsmetoder som stimulerar elevernas reflekterande kring sammanhang och metakognition, t.ex. utifrån filosofiska och analytiska samtal i grupp, med eller utan skönlitteratur, film, tidningstexter etc.; sammanhangsskapande ämnesöverskridande studier respektive interactive learning och case-learning. Individuell coaching och träning av basfärdigheter kräver ofta andra typer av lokaler.

Tids- och arbetsmässigt måste verksamheten inom enheten organiseras så att kraven på kvalitet kan uppnås genom att skolans personal ges realistisk möjlighet att vara kompetenta för de roller de med nödvändighet måste spela och som krävs för förverkligandet av den moderna skolan.

Organisation för god och kontinuerlig samverkan och samspel mellan skola, elev och hem liksom samverkan inom enheten olika grupper emellan är avgörande och ytterligare en hörnsten för goda resultat.

2. Hur kan skolorna ge ungdomar färdigheter och motivation för livslångt lärande?

Genom att stimulera det egna tänkandet, utgå från elevens förkunskaper och förstärka dessa systematiskt, uppmuntra nyfikenhet och tillsammans med eleverna medvetandegöra och motverka diskriminerande och andra förtryckande strukturer ges eleverna möjligheter som gynnar utveckling av färdigheter och motivation för livslångt lärande. Som verktyg används lämpligen stimulerande, lättfattliga förklaringsmodeller och tankestrukturer, anpassade till eleven i fråga. Ett annat verktyg är betygssystem som konsekvent tydliggör kunskapsmässiga kvalitetskillnader och som hjälper elever att förstå vad som är eftersträvansvärt. Ett sådant betygssystem används då inte enbart till att sortera individer utan blir ett hjälpmedel för lärande, i sökandet efter närmaste utvecklingszon (Vygotskij). På ett liknande sätt fungerar prov eller vanliga frågor riktade till barn eller elever. Beroende på hur dessa är konstruerade stimuleras och / eller uppmuntras barnen och eleverna i enlighet med den kunskapssyn skolväsendet företräder.

3. Hur kan skolsystemen bidra till långsiktigt hållbar ekonomisk tillväxt i Europa?

Eleverna kommer snabbare längre i sin kunskapsutveckling genom en kunskapssyn som prioriterar ett självständigt tänkande som i sig gör det meningsfullt att träna baskunskaper. Elevernas motivation ökar dessutom då deras förståelse för sammanhang och meningsfullhet blir

större. Genom att med den nya och moderna kunskapssynen stärka varje elev i sin lärandeprocess kommer studieresultaten att förbättras och därmed också förutsättningarna för den ekonomiska tillväxten i Europa.

4. Hur kan skolsystemen på bästa sätt främja jämlikhet, hantera kulturell mångfald och minska avhopp från skolan i förtid?

För detta krävs ett målmedvetet och konsekvent arbete vars syfte är att avslöja de diskriminerande och förtryckande strukturer som begränsar våra utvecklingsmöjligheter på olika sätt. Det strukturbrytande arbetet måste bakas in i den ordinarie skolverksamheten och lärandet, som en ständig process över tid. Det är dessutom värdefullt att göra detta arbete på såväl grupp- som individnivå.

5. Om skolorna skall hantera varje elevs individuella utbildningsbehov, vad kan göras i fråga om kursplaner, skolorganisation och lärarnas yrkesroll, i synnerhet elever med särskilda behov?

Den moderna kunskapssyn som ovan beskrivits stimulerar varje enskild elev och tillgodoser därmed alla elevers olika utbildningsbehov. Vad gäller elever med s.k. ”särskilda” behov, bör dessa integreras i det ”vanliga” klassrummet, dock med en för dem särskild avsedd resursperson som kan anpassa skolsituationen efter dessa elevers särskilda behov. Ju tidigare särskilda resurser sätts in för dessa elever desto snabbare kommer deras särskilda resursbehov minska.

6. Hur kan skolorna bidra till att förbereda ungdomar på att bli ansvarskännande medborgare i enlighet med grundläggande värderingar som fred och tolerans för mångfald?

För att alla människor ska kunna delta i en demokrati på lika villkor krävs att de olika diskriminerande och förtryckande system som idag omöjliggör detta avslöjas och aktivt motarbetas (se fråga 4). Genom att individen dessutom, tack vare det moderna lärandet, blir nöjd i sitt växande, i sin egen utveckling och får uppleva glädjen av att lära sig, att de kan och förmår, blir följden vanligtvis per automatik toleranta, solidariska och deltagande människor.

7. Hur kan skolpersonalen utbildas och understödats för att lösa de problem de står inför?

Skolpersonalen måste först och främst ges tid och resurser för att ta till sig den nya kunskapssyn som krävs för och ligger till grund för det moderna lärandet. Bl.a. bör pedagogerna erbjudas vidareutbildning i den moderna kunskapssynen, samt i de olika diskriminerings- och förtryckarsystemens historiska uppbyggnad och aktuella utbredning. Centralt i detta är att pedagogerna utmanas i sitt tänkande för att kunna öppna sig för det nya.

8. Hur kan skolorna bäst ledas och motiveras till framgång? Hur kan de fås att utvecklas efter föränderliga behov och krav?

God ledning är alltid avgörande för framgång. För att säkra och underlätta den kontinuerliga motivationen till framgång och utveckling efter föränderliga behov och krav är det viktigt att skolor/förskolor/omsorg leds av personer med ”naturligt egenintresse” av en verksamhet av hög kvalitet. Föräldrar och elever har detta ”naturliga egenintresse”, är naturligt utbytbara och

är dessutom levande representanter för sin samtid och förändringar i tiden. Därför bör skolor/förskolor och omsorgsverksamheter styras av styrelser med dessa brukargrupper i majoritet. Att styra är inte samma sak som att förverkliga, verkställa. Verkställa skolans uppdrag, i enlighet med europeiska/statliga dokument måste professionella göra. För bästa resultat bör därför brukargrupperna samverka med de verkställande, de professionella, som alltså också behöver vara representerade i den lokala styrelsen. Rektorer bör fungera som ”personalchef”, ansvariga inför styrelsen och ansvariga för förverkligandet av styrelsens beslut med hjälp av skolans personal. I Nya Zeeland finns ett skolsystem med lokala styrelser med föräldramarjoritet, som i stora drag fungerar i enlighet med dessa riktlinjer. Likvärdighet och kvalitetsövervakning i enlighet med de statligt fastställda direktiven står då staten för genom täta och omfattande uppföljningar och kontroller.

Avslutande reflektioner

För att möta vår tids krav på kompetens behövs som sagt en modern skola / förskola / omsorgsverksamhet som arbetar utifrån en tidsenlig kunskapssyn och samtidigt konsekvent strävar efter att undanröja sådana ”sociala hinder” och diskriminering bland barn, elever och ungdomar som hämmar utveckling, lärande och ökade möjligheter för alla.

I Sverige finns f.n. dokument som ligger helt i linje med dessa krav; dels läroplaner från 1994 med kursplaner och betygskriterier från 2000 och dels den s.k. likabehandlingslagen från 2006. Tyvärr har dessa styrdokument från 90- talet som reglerar skola/förskola/omsorg inte implementerats alls i den omfattning de borde för att få genomslag och förverkliga intentionerna i dessa. Detta sammanhänger med att fastställandet och sjösättningen av styrdokumentet sammanföll med två andra stora förändringar inom svenskt skolväsende, nämligen övergången till delat huvudmannaskap med kommunerna som ansvariga för förverkligandet av de statliga intentionerna samt omfattande ekonomiska besparingar riktade mot skolans verksamheter. Detta tillsammans med att de omfattande förändringarna i styrdokumentet för skolan inte förbereddes alls i nämnvärd utsträckning har lett till en mycket förvirrande situation där allmänheten och många i ledande maktpositioner talar om en svensk skola i kris medan många, företrädesvis nyutbildade pedagoger, samt elever och föräldrar tagit till sig stora delar av ”den nya svenska skolan” mycket positivt, något som i undersökningar bekräftas med ökad trivsel och ökad skolmotivation bland alltfler skolelever. Istället för att i denna situation dra nytta av de möjligheter som ryms inom de befintliga dokumenten förbereds därför just nu förändringar av styrdokumentet som i mångt och mycket inte står i samklang med modern kunskapssyn för utvecklande av kompetenser motsvarande Kommissionens s.k. nyckelkompetenser för framtidens ideal- europé. En tillbakagång till äldre kunskapssyn planeras med andra ord för att möta den oförståelse som är en följd av en misslyckad implementering på 90- talet.

I detta sammanhang kan nämnas att Nya Zeeland bytte ”skolsystem” mot slutet av 80- talet. Till skillnad från i Sverige genomfördes den förändringen med mycket omfattande åtgärder och publicitet i Nya Zeeland. Skolfolk från hela världen reser alltjämnt dit för att låta sig inspireras och från att ha varit en skola med mycket låga resultat, placerar man sig nu i den absoluta täten, trots svåra historiska klass- skillnader mellan urbefolkningen och f.d. västerlänningar. Ett konsekvent och omfattande genomförande av visioner lönar sig med andra ord!

I Sverige har vi sedan den 1 april 2006 en lag om förbud mot all form av diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever. Enligt denna lag ska alla verksamheter som omfattas av den svenska skollagen utveckla en likabehandlingsplan som syftar till att beskriva verksamhetens preventiva arbete mot diskriminering och kränkande behandling (d.v.s. på vilket sätt man, i den ordinarie verksamheten, ständigt ska arbeta för att avslöja och aktivt motarbeta diskriminerande och andra förtryckande strukturer i samhället), samt hur verksamheten ska agera då en elev på något sätt blivit utsatt för kränkande behandling. Det viktiga arbete som stöds och skyddas av denna lag går hand i hand med den moderna pedagogiken som ovan beskrivits, där varje elev uppmuntras att utvecklas oavsett socialt skapade gruppindelningar.

Enligt vår uppfattning bör skolansvariga i Sverige skyndsamt ta i beaktande att den grundläggande utbildningen är så väsentlig för vår framtid att beslut om förändringar av nuvarande styrdokument måste göras utifrån en något så när korrekt analys. Analyser motsvarande ovan angivna existerar idag, men det anmärkningsvärda är att trots att man klart anger att nuvarande styrdokument aldrig implementerats t.ex. genom att personal, ledningar och beslutsfattare introducerats, fått möjlighet att träna eller fått handledning gällande styrdokumentens bärande element, dömer t.ex. ensamutredare ut styrdokumenterna bl. a. med hänvisning till att dessa är svårtillgängliga och svåra att genomföra. Uppstår inte här ett fullständigt orimligt cirkelresonemang?

Istället bör, enligt vår uppfattning, gällande styrdokument äntligen implementeras på allvar. För den som känner sig tveksam finns det alltid möjlighet att utsätta styrdokumenterna för ”prövning”. Verkställande, dokumentation och utvärdering bör dock ske utifrån vetenskapligt beprövade metoder och sammanhang och inte utifrån allmänt tyckande och tänk!

I ett sådant svenskt implementeringssammanhang kan Kommissionen fungera som rådgivare och uppmuntra framtagande av implementeringsmaterial samt stödja forskning på området och igångsättande av brukardominerade ledarskap.

Vi menar vidare att gällande styrdokument avseende skolväsendet i Sverige; läroplaner och kursplaner liksom lagen om likabehandling från 2006 i stort motsvarar de mest avgörande kraven som kan ställas på styrdokument för ett modernt skolsystem med fokus på lärande och centrala moderna nyckelkompetenser och där dessa färdigheter möjliggörs för alla. De svenska styrdokumenterna och den svenska lagen om likabehandling kan med andra ord mycket väl exporteras till andra skolor i Europa eller ligga till grund för utformning av uppdaterade styrdokument och lagstiftning i andra länder inom den europeiska kommissionens ansvarsområde!

Eva Datta,
gymnasielärare,
projektledare i Barnverket

Mira Datta,
statsvetare, medlem i Barnverket
Utbildar, handleder förskole- samt skolpersonal och
elever i likabehandlingsfrågor. Equal Rights.